

ФЕДУЛОВА С. О.,доктор економічних наук, магістр права,
завідувач кафедри глобальної економіки
(Університет імені Альфреда Нобеля)**БЕРЕЗА О. Д.,**студентка III курсу
(Університет імені Альфреда Нобеля)

УДК 347.77

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.50>**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН:
МЕЖИ ВИКОРИСТАННЯ ДЖЕРЕЛ ПРАВА**

Робота присвячена дослідженню проблеми визначення меж використання джерел права при регулюванні міжнародних торговельних відносин. Питання правового регулювання торговельних відносин особливо гостро постало у XX столітті через зростаючу глобалізацію в світі. Іншим завданням правового регулювання торговельних відносин можна визначити спробу протиставити взаємовигідну конструктивну взаємодію загарбницьким війнам. Дослідження наводить характеристику джерел міжнародного торговельного права та показує ієрархічну черговість застосування зазначених джерел. В статті наводиться відповідність між типом джерела та наявним прикладом. Описано місце договорів і звичаєвого права в системі джерел міжнародного права та акцентовано увагу на тому, що звичай може регулювати відносини, що не були передбачені договором. Дано характеристику актам, що відносяться до так званого «м'якого права», або “soft law”. При цьому, зазначається, що держави або суб'єкти приватного права не несуть відповідальності за невиконання актів м'якого права, проте більшість дотримуються їх, так як цього вимагають економічні інтереси. В дослідженні зазначається, що відкритим залишається питання взаємодії, взаємовпливу та першості міжнародного та національного права. З одного боку, національне право є самостійним джерелом міжнародного права, з іншого боку, це не означає його незалежності від міжнародного права. Визначено, що в умовах зростаючої глобалізації в подальшому необхідно, щоб національні політико-правові системи формувались як частина єдиної світової системи права. Зроблено висновок, що основними і найважливішими джерелами є міжнародні договори і звичаєве право через специфічність і докладність питань, які вони можуть регламентувати, а національне торговельне право необхідно приводити у відповідність з міжнародним. Аргументовано, що прозорі, зрозумілі правила торгівлі поживляють економічні відносини між суб'єктами міжнародної торгівлі і, як наслідок, призводить до росту добробуту.

Ключові слова: міжнародні торговельні відносини, джерела права, міжнародний договір, міжнародні торговельні звичаї, міжнародна торгівля, глобалізація.

Fedulova S. O., Bereza O. D. Legal regulation of international trade relations: limits of the use of sources of law

The study is devoted to the problem of determining the limits of the use of sources of law in the regulation of international trade relations. The issue of legal regulation

of trade relations became particularly acute in the 20th century due to growing globalization in the world. Another task of legal regulation of trade relations can be defined as an attempt to contrast mutually beneficial constructive interaction with wars of aggression. The study describes the sources of international trade law and shows the hierarchical sequence of application of the specified sources. A correspondence between the type of source and an existing example was provided in the article. The place of contracts and customary law in the system of sources of international law is described, and attention is focused on the fact that custom can regulate relations that were not stipulated by the contract. Acts related to the so-called “soft law” are characterized. At the same time, it is noted that states or subjects of private law are not responsible for non-implementation of soft law acts, but the majority will comply with them, as economic interests require it. It is noted that the issue of interaction, mutual influence and primacy of international and national law remains open. On the one hand, national law is an independent source of international law, on the other hand, this does not mean its independence from international law. It was determined that in the conditions of growing globalization, in the future, it is necessary for national political and legal systems to be formed as part of a single world legal system. It was concluded that the main and most important sources are international contracts and customary law due to the specificity and detail of the issues they can regulate, and national trade law must be brought into line with international law. It is argued that transparent, clear rules of trade invigorate economic relations between subjects of international trade and, as a result, lead to an increase in welfare.

Key words: *international trade relations, sources of law, international contract, international trade customs, international trade, globalization.*

Вступ. За своєю сутністю міжнародне торговельне право є підгалуззю міжнародного економічного права, і нерозривно пов’язане з митним, транспортним та валютним правом. Міжнародне торговельне право (МТП) – інструмент регулювання торговельних відносин між державами, державними інституціями та митними об’єднаннями, а також, на думку деяких, і між приватними особами і підприємствами різних країн. Таким чином, міжнародне торговельне право можна віднести як до сфери публічного права, так і до приватного. Питання правового регулювання торговельних відносин особливо гостро постало у ХХ столітті, по-перше, через зростаючу глобалізацію в світі, і по-друге, як спроба протиставити взаємовигідну конструктивну взаємодію загарбницьким війнам. Прозорі, зрозумілі правила торгівлі поживляють економічні відносини між суб’єктами міжнародної торгівлі і, як наслідок, призводить до росту добробуту.

Питання джерел міжнародного торговельного права в своїх роботах розкривали такі вчені, як Штешенко В. (міжнародне торговельне право і право СОТ), при цьому окремо виділяючи звичаєве право як основне джерело міжнародного права [1]. Йост Паувелін в параграфі «Джерела права міжнародної торгівлі: мантри та суперечки у Світовій організації торгівлі» досліджує суперечливість правил СОТ і причини і шляхи вирішення цього [2]. Актуальність і зростаючий вплив актів «м’якого права» на саморегуляцію господарської діяльності в своїх статтях описували такі вітчизняні наковці, як Гончаренко О. [3], Нігрева О. [4] і Гулевська Г. [5].

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення меж використання джерел права при регулюванні міжнародних торговельних відносин. Для досягнення поставленої мети необхідно проаналізувати джерела міжнародного торговельного права та встановити ієрархію між ними, а також встановити відповідність між типом джерела та наявним прикладом; впорядкувати наявну інформацію про джерела міжнародного торговельного права; встановити межі використання того чи іншого джерела міжнародного торговельного права.

Результати дослідження. Документи чи нормативні акти, які визначають правила та принципи регулювання міжнародної торгівлі, називають джерелами міжнародного

торговельного права. В класичній літературі виділяють наступні категорії джерела міжнародного торговельного права:

- міжнародні договори;
- міжнародні правові акти міжнародних організацій;
- міжнародні торговельні звичаї;
- міжнародні прецеденти міжнародних арбітражів і судів;
- національне законодавство.

Міжнародний звичай можна назвати першим джерелом МТП за хронологією [6]. Всі торгівлі відносини регулювалися торговими звичаями до кінця XVI – початку XVII століть, і тільки з того часу почали регулюватись законами. Звичаєве право природно виникає в процесі взаємодії через торговельні відносини професійних торговців, що підлягають юрисдикції різних країн. Таким чином, торговий звичай має приватне походження і враховує інтереси торгової практики, торгівлі в цілому і закони ринку. Окрім цього, звичаєве право доповнює відсутні правові норми та усуває невідповідність норм закону [1].

У якості прикладу правил, сформованих на основі торговельних звичаїв, можна назвати угоду Incoterms (International Commercial Terms). Данна угода являє собою перелік базисів поставок з урахуванням різних можливих комбінацій переходу ризиків, права власності, а також зобов'язань за постачання товарів, що склалася на практиці. Правила Incoterms широко використовуються при заключенні договорів купівлі-продажу товарів [7].

Міжнародний договір – це головне джерело міжнародного права. Сам договір являє собою угоду між сторонами, в якій узгоджено і зафіксовано порядок ввезення та вивезення товарів, митного оподаткування, транспортування, транзиту, діяльності юридичних і фізичних осіб на території іншої держави. Торговельні договори можуть як мати визначенні строки дії, наприклад, п'ять років чи до кінця наступного року, так і бути безстроковими, і також укладаються на дво- або багатосторонній основі [8].

У XX столітті виникла ідея уніфікувати право міжнародної купівлі-продажу товарів, в тому числі і власне торговельних договорів, в результаті чого, в решті решт, було прийнято Конвенцію ООН про договори міжнародного продажу товарів (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods) [1].

Данна конвенція стосується договорів між комерційними підприємствами, що належать юрисдикції різних країн і визначає порядок надсилання сторонами оферти і акцепту, набуття договором чинності, припинення дії чи розірвання договору, права і обов'язки продавця, порядок оплати, можливі вимоги покупця у разі невідповідності товару і порядок звільнення сторін від відповідальності [9].

Віденська конвенція про право міжнародних договорів встановлює порядок прийняття тексту, підписання та набуття чинності і зупинення дії договорів між суверенними державами, міжнародними організаціями та міжнародними організаціями і державами. Згідно з Віденською конвенцією, учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору, тобто міжнародний договір стоїть над національним правом держави-учасниці договору [10].

У якості прикладів торговельних договорів у сфері приватного права можна згадати Угоду про заснування Світової організації торгівлі, Угоду про спільний ринок Європейського Союзу та Північноамериканський вільний торговельний договір (НАФТА).

Існують дві точки зору щодо місця договорів і звичаєвого права в системі джерел міжнародного права. Згідно з першою точкою зору, пріоритетним є джерело договору, так як договір є чітко вираженою згодою держав чи компаній, що можна використовувати для регулювання в будь-якій сфері міждержавних відносин. Аргументами за пріоритетність джерела звичаю є те, що звичай може регулювати відносини, що не були передбачені договором.

Акти органів міжнародних організацій відносяться до допоміжних джерел міжнародного права і поділяються на дві групи – акти, що мають обов'язкову юридичну силу і такі, які мають рекомендаційний характер. До міжнародних правових актів можна віднести конвенції та угоди, статuti і установчі угоди міжнародних організацій, резолюції чи

рішення, прийняті органами міжнародних організацій, декларації та протоколи до конвенцій чи угод.

Зазвичай обов'язкові акти приймаються з питань внутрішніх процесів в міжнародних організацій і є обов'язковими тільки для держав-членів організацій, не виходячи за її межі. Основне їх завдання – це формування внутрішнього права організацій. Прикладом такого документу слугує Угода про застосування санітарних і фітосанітарних заходів Світової Організації Торгівлі.

На відміну від обов'язкових рішень, рекомендаційні акти адресуються не тільки державам-учасникам міжнародних організацій, а і назвним організацій, тобто фізичним і юридичним особам. Данні акти відносяться до так званого «м'якого права», або «soft law». Хоча держави або суб'єкти приватного права не несуть відповідальності за невиконання актів м'якого права, проте більшість дотримуються їх, так як цього вимагають економічні інтереси. До актів м'якого права можна віднести резолюції міжнародних міждержавних організацій (декларації ООН, СОТ, міжнародних форумів); типові закони Міжнародної торгової палати (ЮНСІТРАЛ); коментарі ЮНСІТРАЛ; рекомендації ЮНСІТРАЛ, набори узгоджених у багатосторонньому порядку справедливих принципів та норм (ЮНКТАД) [5, 10].

Іншим прикладом м'якого права слугують у міжнародному торговельному праві слугують рішення міжнародних арбітражів і судів, так зване прецедентне право. Зазвичай прецедент – це судове рішення, яке може слугувати прикладом в аналогічних справах. Проте у випадку міжнародного права, на відміну від національного, це джерело має статус допоміжного, і має рекомендаційний характер. Так, наприклад, згідно із статтею 59 Статуту Міжнародного суду ООН рішення суду є обов'язковим лише для сторін-учасниць суду, тобто міжнародний суд керується міжнародним правом, а не є його законотворцем. Окремо також слід зазначити, що результати судових засідань міжнародних арбітражів є відкритою інформацією, з якою можливо ознайомитись на сайті судів.

Відкритим залишається питання взаємодії, взаємовпливу та першості міжнародного та національного права. З одного боку, національне право є самостійним джерелом міжнародного права, з іншого боку, це не означає його незалежності від міжнародного права.

Зовнішньоекономічна діяльність в національному праві України регламентується наступними документами:

- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-ХІІ;
- Закон України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» від 20.12.2016 № 1792-VІІІ;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2020 рік» від 24.12.2019 № 1109;
- Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 року № 2473-VІІІ;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг» від 03.11.2016 № 1724-VІІІ;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки» від 27 грудня 2017 р. № 1017-р;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі висновку щодо продовження граничних строків розрахунків за окремими операціями з експорту та імпорту товарів, установлених Національним банком» від 13 лютого 2019 р. № 104;
- Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків – резидентів і нерезидентів» від 12.11.2003 № 492;
- Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VІ;
- Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VІ;
- Постанови Правління Національного банку з питань валютної лібералізації;
- Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс (ЗІР);

– Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» від 22.12.1998 № 332-XI;

– Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року № 222-VIII;

– Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні» від 23 жовтня 2019 р. № 893;

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт, яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2021 рік» від 28 грудня 2020 року № 1329.

Відзначається, що в умовах зростаючої глобалізації в подальшому необхідно, щоб національні політико-правові системи формувались як частина єдиної світової системи права. Вплив міжнародного права на національне відбувається шляхом приведення національного права до встановлених міжнародних стандартів [10, 11].

Висновки. Серед джерел міжнародного торговельного права, таких як звичаєве право, міжнародні торговельні договори, акти міжнародних органів, рішення міжнародних судів, національне право, основними і найважливішими джерелами є міжнародні договори і звичаєве право через специфічність і докладність питань, які вони можуть регламентувати.

Акти міжнародних організацій мають обов'язковий характер для держав-членів організацій, якщо вони стосуються внутрішніх питань роботи цих організацій, для інших випадків вони мають статус рекомендацій. Рекомендаційний характер також несуть судові рішення міжнародних судів і арбітражів.

Питання першості між міжнародними і національними правовими актами в сфері зовнішньої економічної діяльності залишається спірним, але зрозуміло, що національне торговельне право необхідно приводити у відповідність з міжнародним.

Список використаних джерел:

1. Стешенко В. Пропозиції щодо удосконалення практики застосування судами України міжнародних договорів. Підприємництво, господарств і право. 2017. № 12. С. 289–294.
2. Bethlehem, Daniel, and others (eds) (2022). The Oxford Handbook of International Trade Law (2e), 2nd edn. Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780192868381.001.0001>
3. Bethlehem, D., McRae, D., Neufeld, R., Damme. I. Van (2022). The Oxford Handbook of International Trade Law (2e) (2nd edn).
4. Гончаренко О. Транснаціональне торгове право як форма нормативного саморегулювання. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 1. С. 32–42.
5. Нігресва О.О. «М'яке право» у міжнародній системі: до питання про зміст та функції. Правова держава. 2018. № 31. С. 147–153.
6. Гулевська Г.Ю. Акти «м'якого права» у системі нормативного регулювання міжнародних торговельних відносин: теоретичні та практичні аспекти. Правова держава. 2020. № 39. С. 62–68.
7. Дахно І. І. Міжнародне економічне право. 3-тє вид., перероб. і доповн. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
8. Офіційний сайт Міжнародної Торгової Палати. URL: <https://iccwbo.org/business-solutions/incoterms-rules/>
9. Теорія міжнародного права : навчально-методичний посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О.В. Бігняка. Херсон : Видавництво «Гельветика», 2020. 224 с.
10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text
11. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

